

INTERVJU S WILGOM RIVERS

Već poslije prvog susreta s prof. Wilgom Rivers shvatila sam zašto je i nastavnici stranih jezika i teoretičari koje sam susrela u Bostonu uspoređuju sa »shining star in the fields of linguistics and language teaching.« Energična, vedra i puna optimizma ulijeva nastavnicima povjerenje i pomaže im da odaberu pravi put u ovom kaosu različitih teorija i pristupa u podučavanju stranih jezika.

U osobi Wilge Rivers skladno je povezano veliko iskustvo u podučavanju i učenju stranih jezika s izuzetnom informiranošću o rezultatima suvremenih istraživanja na polju lingvistike i psihologije.

Dr Wilga M. Rivers profesor je romanskih jezika i koordinator za podučavanje stranih jezika na Harvardskom sveučilištu (Cambridge, Massachusetts — SAD). Rođena je u Melbourneu, u Australiji, gdje je stjecala prva iskustva na Monash University. Već dugo godina boravi u SAD. Podučavala je i predavala na mnogim sveučilištima u SAD, kao što su The University of Illinois, Columbia University, Northern Illinois University. Njenu aktivnost možemo pratiti i u drugim zemljama gdje je održala mnogobrojna predavanja za nastavnike engleskog i drugih stranih jezika.

Uz dugogodišnje podučavanje stranih jezika stalno se bavi i naučnim radom. Napisala je velik broj članaka u stručnim časopisima i nekoliko knjiga (*The Psychologist and the Foreign-Language Teacher*, *Teaching Foreign-Language Skills*, *Speaking in Many Tongues: Essays in Foreign-Language Teaching*, *A Practical Guide to the Teaching of English as a Second or Foreign Language*). Svake godine organizira seminar »Sine Nomine« u Bostonu, i tu okuplja mnoge nastavnike stranih jezika s ciljem da se bolje organizira nastava u skladu s najnovijim teorijskim dostignućima.

Wilga Rivers ima vrlo mnogo sljedbenika koji cijene njen naučni rad jer se u njemu može naći skladna sinteza teorije i prakse. Ni jedan metodičar prije nje nije nastavnicima više pomogao u praktičnom korištenju suvremenih naučnih rezultata na polju lingvistike i psihologije. Nikad nije izgubila kontakt sa stvarnom nastavom tako da je uz sav svoj naučni rad uvijek ostala nastavnica jezika. Nije pobornica nikakvih ekstremnih teorija i trendova u lingvistici. Uvijek upozorava da nastavnik mora biti vođen zdravim razumom u odabiranju pristupa u podučavanju stranog jezika, a ne da se slijepo pomodarski povodi za svim novim trendovima koji su se vrlo brzo izmjenjivali u posljednje vrijeme. Uvijek nastoji izabrati ono najbolje i najkorisnije iz svake doktrine. Stalno teži za tim da se poboljša odnos između prakse podučavanja stranog jezika i lingvistike i psihologije. Upozorava nastavnike da ne smiju ignorirati rezultate istraživanja tih disciplina već o jeziku moraju stalno učiti od lingvisti, a o procesu učenja od psihologa te ispitivati mogućnost primjene tih rezultata. No ujedno naglašava da nastavnik mora voditi brigu i o svojim učenicima, o njihovoj motivaciji i njihovim potrebama te u skladu s time primijeniti određeni pristup. No ne smije zanemariti ni svoju ličnost, već treba da se koristi onom metodom u kojoj može dati maksimum.

Iskoristila sam susret s prof. Wilgom Rivers da joj postavim nekoliko pitanja koja se odnose općenito na probleme zanimljive za nastavnike stranih jezika, a i posebno u našoj situaciji. Nadam se da će taj intervju pomoći nastavnicima jer onima koji je slušaju ili čitaju njene knjige i članke jasno je da je sve ono što je rekla ili napisala vođeno zdravim razumom i odmjerenom praktičnim iskustvom.

LITERATURA

- Wilga M. Rivers, *The Psychologist and the Foreign-Language Teacher*, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1964.
Teaching Foreign-Language Skills, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1968.
Speaking in Many Tongues: Essays in Foreign-Language Teaching, Newbury House Publishers, Inc., Rowley, Massachusetts, 1972.
- W. M. Rivers, Mary S. Temperley, *A Practical Guide to the Teaching of English as a Second or Foreign Language*, New York, Oxford University Press, Inc., 1978.

1. *pitanje*: Na čemu se temelji usvajanje prvog jezika u djeteta? Oko čega je koncentrirano najnovije istraživanje usvajanja prvog jezika?

Odgovor: Najnovija istraživanja čini se da naglašavaju činjenicu da usvajanje prvog jezika u djeteta zapravo nije isključivo proces oponašanja. Novija genetička istraživanja u biologiji pokazala su vrlo jasno da biljke, životinje i ljudi — svi u svom genetskom sustavu imaju ugrađene određene sposobnosti da usvoje neka ponašanja i čine neke stvari. Većina ljudi vjeruje danas da dijete također u svom prirodnom sistemu ima i neku sposobnost za usvajanje jezika. Nije, međutim, naročito jasno od čega se ona sastoji. Ipak, čini se da je razlika između usvajanja prvog i drugog jezika u tome što dijete uči razne vrste spoznajnih procesa: ono uči komunicirati s odraslima, komunicirati s predmetima, uči rukovati predmetima, samostalno razmišljati. I sve dok se odvija taj spoznajni razvoj, dijete istovremeno uči jezik. Tako se neki psiholozi pitaju nije li prirodna sposobnost za učenje jezika povezana s prirodnom sposobnošću da se razvijaju spoznajni procesi mišljenja, što se također odražava prilikom usvajanja jezika.

Drugo, dijete uči kako da djeluje u svojoj okolini i stalo mu je do toga da sudjeluje, da bude sposobno da radi neke stvari pa zbog toga nastoji da najprije nauči jezik koji će mu pomoći da nešto zatraži, da navede ljude iz svoje okoline da mu nešto daju, da učine nešto za njega itd. Sve je uveliko orijentirano na sadašnjost i veoma vezano uz tipove funkcija koje jezik predstavlja za dijete u tom malom, zaokruženom dječjem svijetu. Tek u kasnijoj fazi dijete počinje stvarati pretpostavke, misliti o stvarima u prošlosti ili u budućnosti.

Čini se da su mnoga novija istraživanja o usvajanju prvog jezika koncentrirana na to da se utvrdi koje su to značajke djetetove okoline pomogle da se izvuče ta prirodna sposobnost, ta prirodna vještina usvajanja jezika. Na primjer, najnovija istraživanja ispituju što majke govore svojoj djeci, na koji ih način stimuliraju da govore, na kakve ih stvari upozoravaju i kakvim se aktivnostima djeca bave.

Rano usvajanje jezika izgleda da je vezano uz potrebe okoline, potrebe za nekim funkcijama i uz onu vrstu stvari kojima majke postepeno privlače djetetovu pažnju.

Mnoga istraživanja o ranom usvajanju drugog jezika posljednjih godina koncentrirala su se na usvajanje morfema u engleskom. Na primjer, pri usvajanju prvog jezika dosta je ispitivanja učinjeno u vezi s morfemima koje djeca prvo usvajaju. No, moje je mišljenje da je to samo po sebi drugo pitanje u smislu da su morfemi što ih djeca prije usvoje vezani uz stvari koje moraju prije i izraziti. Tako prošlo progresivno vrijeme dolazi nakon sadašnjeg progresivnog vremena jer se dijete nalazi u okolini u kojoj se od njega očekuje da govori o onome što se trenutačno radi. Mislim da bi se trebale ispitivati baš te određene studije o morfemima u svjetlu onoga što djeca upravo rade u to vrijeme, kakvim se aktivnostima bave, kakav im je jezik potreban. Čini se da se u najnovijim istraživanjima pravi vrlo dobra distinkcija između *inputa* i *intakea*. Dijete čuje znatnu količinu jezika u vrlo naprednom obliku, ali ne uzima više od onog što mu treba za trenutačne potrebe.

2. *pitanje*: Koje je Vaše mišljenje o bilingvalnoj djeci? Ako su bilingvalna, da li miješaju jezike ili su svjesna činjenice da su to dva odvojena jezika?

Odgovor: Novija istraživanja bilingvalne djece čini se da pokazuju kako ona vrlo rano postaju potpuno svjesna činjenice da su to različiti jezici. Da, u vrlo ranim fazama djeca su sklona tome da miješaju foneme, sklona su da upotrebljavaju, recimo, njemačke foneme dok govore engleski, izgleda da su sve pobrkali; i u ranim fazama čine ono što rade učenici stranog jezika, a to je, koriste se onim što znaju iz jednog jezika da bi ispunili praznine za ono što ne znaju u drugom jeziku. No vrlo rano postaju i te kako svjesni toga koji jezik upotrebljavaju i čak dobivaju osjećaj o jeziku tako da s jednog jezika prevode na drugi. Tako će reći baki: »Ne, ne, to nije njemački«, ako baka inače uvijek govori njemački i odjednom pokuša govoriti engleski. Oni tu sposobnost razvijaju vrlo rano, ali opet, to ovisi o dobi. Većina ispitivanja u vezi s usvajanjem drugog jezika čini se da pokazuje jednu ranu fazu složenog bilingvizma, kad djeca upotrebljavaju foneme i možda izraze bazirane na oblicima njihova ranijeg jezika i tek kasnije razvijaju koordinirani bilingvizam kad izgleda da mogu posve jasno razlučivati jedan jezik od drugog. Tako bi, na primjer, neka osoba govorila hrvatski s bakom, a engleski s mamom. Neka istraživanja pokazuju da su mala djeca naročito sklona tome da vrlo jasno asociraju jezik s mjestom ili osobom.

Ako želite dijete odgojiti bilingvalno, jedna osoba mora dosljedno govoriti jednim jezikom. Ako roditelji počnu naizmjenično govoriti nekoliko jezika, dijete je sklono tome da upotrebljava jezik okoline jer je to lakše. Dijete vani govori engleski, dolazi kući, majka govori hrvatski, a otac mađarski, a oboje govore i engleski — dijete tada ne vidi smisla u tome da upotrebljava bilo koji drugi jezik, kad svi razumiju engleski. I tako je sklono tome da prestane govoriti drugi jezik. Ako međutim u kući ima djeda ili baku koji govore neki specifični jezik, dijete će uvijek govoriti taj specifični jezik dok razgovara s djedom ili bakom i obično ga zadržava mnogo duže.

Prilikom useljavanja u novu sredinu neki roditelji nastoje govoriti jezikom okoline, i tada je to za djecu teže. Od roditelja se zahtijeva mnogo discipline da taj jezik upotrebljavaju kod kuće; osim toga moraju uočiti da dijete, koje je neke stvari iskusilo u engleskom, ne može to odmah prenijeti na, re-

cimo, hrvatski ili srpski, jer ne zna riječi. Zbog toga morate upamtiti da iskustva koja djeca dobivaju u jeziku što ga uče (kao drugi jezik) žele i izraziti tim jezikom.

3. *pitanje*: Da li je proces učenja drugog jezika sličan ili čak jednak procesu učenja prvog jezika? U čemu su najveći problemi usvajanja drugog jezika?

Odgovor: To mnogo ovisi o dobi. Ako imate vrlo malu djecu — od tri, četiri godine — ona »pokupe« dva ili tri jezika u svojoj sredini. I ona su sklona tome da jedan jezik povezuju s roditeljima, drugi s djecom s kojom se vani igraju, treći s mesarom ili tko zna kim — i ona zaista usvajaju te jezike prirodним procesom. No kako postaju starija, više baš ne upotrebljavaju taj isti proces. Jer, kako starimo, postajemo i mnogo stroži prema vlastitom identitetu, a naš identitet je usko povezan s našim govorom. Na primjer, telefonom zovemo prijatelje i ne predstavljamo se. Ljutimo se ako ne prepoznaju naš glas jer je naš glas američki, naš je akcent američki. Tako taj osjećaj identiteta povezan s nečijim akcentom, s nečijim jezikom, veže tu osobu s određenim statusom u životu, s određenim obrazovanjem itd. Te stvari postaju uveliko dio nas. Zbog toga, što smo stariji, to nam je teže upustiti se u razgovor na nekom stranom jeziku jer ne znamo kako zvučimo, kakav dojam ostavljamo, da li nas ljudi smatraju obrazovanim osobama određenog statusa ili ne. I zato, ako ste stroga ličnost, od onih koji čuvaju svijest o svom statusu, bit će vam mnogo teže usvojiti pravi akcent nekoga drugog jezika i mnogo ćete se teže tečno izražavati.

Ako se na nekom stranom jeziku želite tečno izražavati, morate računati s vjerojatnošću da ćete možda pogriješiti, da ćete možda zvučati pogrešno, da možda nećete izraziti ono što ste zapravo namjeravali. I baš je u tome pravi izazov. Neki ljudi to jednostavno ne mogu podnijeti, drugi mogu. Zato mislim da je učenje drugog jezika veoma nalik učenju prvog jezika u mlađoj dobi, ali kako ljudi postaju starijima, to postaje sasvim drugačiji proces: Stariji ljudi žele izraziti vrlo rafinirane ideje. Ako ih ne mogu izraziti na novom jeziku jer jednostavno nemaju sredstava za to, osjećaju se sputani. Zbog toga radije ništa ne kažu nego da ispadnu previše pojednostavnjenima.

4. *pitanje*: Koji su najveći problemi u usvajanju drugog jezika?

Odgovor: Mislim da su problemi učenja drugog jezika u tome da se pronađe kako odrasli uče drugi jezik. Kako ga uče mala djeca, manje je problematično. Početkom puberteta, s jedanaest godina, djeca će poprimiti izvanredan akcent na stranom jeziku. Sa četrnaest godina ponovo se vraćaju na engleski akcent u francuskom, jer sa jedanaest godina bilo je zabavno praviti se Francuzom. Ali sa četrnaest godina dijete pokušava svim silama biti poput svih ostalih. Pa, ako zvuči suviše francuski, a druga djeca ne, ono će se isticati time što je drugačije, a to je toj dobi nešto što djeca ne vole. To je teže i djeci od petnaest-šesnaest godina, a i odraslima.

Jedan je od problema u odraslih na koji obično ne mislimo što oni jednostavno nemaju dovoljno vremena da ulože u učenje jezika — osim u intenzivnim programima. Djeca nakon jedanaeste godine — to znači u »high school« — imaju pet sati dnevno ili pet sati tjedno, s možda jednim satom otprilike za domaću zadaću, pa tako imaju više vremena za učenje jezika.

Najnovija ispitivanja engleskih govornika koji uče holandski pokazala su da odrasli zapravo uče na početku brže jer već znaju nešto o jeziku. Oni su tražili određene glagolske oblike, neke funkcije, interesirali se za određeni vokabular, a djeca nisu. Zbog toga su na toj razini učili brže nego djeca. Postoji veći broj studija koje pokazuju da odrasli, ako im se da ista količina vremena, uče jednako brzo kao i djeca, ali, naročito kod akcenata, opaža se da odrasli praktički u 90—95% slučajeva zadržavaju bar neznatni akcent svoga materinskog jezika. Vrlo rijetko možemo naći odraslu osobu koja zaista može usvojiti jezik sa zamjetljivim naglaskom.

Slijedeći veliki problem u usvajanju drugog jezika jest tzv. fosilizacija. Drugim riječima, u određenoj fazi jezik radi za njih. Na primjer, radnici koji rade u tvornicama širom Evrope, strani radnici, nauče dovoljno da se mogu snaći. Nauče dovoljno da mogu pitati gdje je WC, da ponište kartu u autobusu ili drugdje, da pitaju poslodavca što da dalje rade, da traže stvari u dućanu. Budući da jezik u toj fazi radi za njih, oni ne osjećaju nikakvu potrebu da nastave detaljnije učenje jer se veći dio njihova života odvija na materinskom jeziku. Zbog toga se obično zaustave u onoj fazi u kojoj se mnoga područja fosiliziraju u njihovu govoru, a najteže je riješiti se tih fosiliziranih područja... Jedno, međutim, moramo imati na umu, a to je da je stranac koji zadrži određeni strani akcent i neke strane izraze zaštićen jer, ako odete u neku stranu zemlju i govorite perfektnim akcentom i perfektnim jezikom, svi će od vas očekivati da se ponašate poput domaćih. I stoga, ako prekršite bilo koji od društveno prihvaćenih standarda, domaćini će postati vrlo neprijateljski raspoloženi. No ako imate strani naglasak, neke strane elemente, to je donekle neka vrst zaštite. Zato mislim da tražimo i suviše ako želimo da odrasli usvoje posve savršenu kontrolu nad jezikom kao da su domaći govornici i da ih time lišavamo te male zaštite. Čak ako i znate neki jezik vrlo dobro, kad govorite s domaćim govornikom, osjećate tremu jer se bojite da ćete učiniti neku grešku; a kad se bojite da ćete učiniti greške, činite ih još više. Tako je mnogo problema posve psihološke prirode.

5. *pitanje*: Mislite li da djeca usvajaju jezik brže, bez napora i mnogo lakše od odraslih?

Odgovor: Novija istraživanja o usvajanju drugog jezika pokazuju da djeca uče jezik sa znatnim naporom i da tu postoje ogromne individualne razlike. Neka djeca počinju govoriti nakon mjesec dana, druga ne progovore po devet mjeseci. Neka su djeca vrlo tiha, igraju se, drže jezik za zubima i slušaju, a nakon devet mjeseci ili godinu dana odjednom progovore. No dijete ne počinje govoriti sve dok nije spremno. Nekoliko suvremenih metoda naglašava da djecu ne bi trebalo prisiljavati da govore sve dok ne osjete da to žele. No, kad god počeli govoriti, imat će problema da govore tečno.

6. *pitanje*: Da li odrasli učenici (kao što to čine mala djeca) uče novi jezik bolje upotrebljavajući ga ili učeći ga?

Odgovor: Mislim da je to nepotrebna dihotomija. Učenje je prečac kojim se postiže točnija upotreba jezika, i osoba koja ga je učila, naučit će ga upotrebljavati u određenoj sredini. Osoba koja počinje jezik upotrebljavati u nekoj sredini, a da ga nije učila, vrlo često prima mnoštvo fosiliziranih oblika kojih se kasnije teško riješiti. Zato smatram da je korisna nejednaka ravnoteža između učenja jezika i njegove trenutačne upotrebe. Što se nauči,

trebalo bi odmah upotrijebiti. Zbog toga bi dobar dio vremena u razredu trebalo dati učenicima da slobodno upotrebljavaju ono što su naučili — više bi vremena u razredu trebalo posvetiti upotrebi, a manje objašnjavanju.

7. pitanje: U posljednjih trideset godina bilo je mnogo različitih pristupa učenju stranih jezika. Koji je pristup najefikasniji? Treba li nastavnik odabrati samo jedan pristup ili strategiju u podučavanju stranog jezika ili je bolje da kombinira dva ili više pristupa?

Odgovor: Ja lično mislim da pristup ovisi o nekoliko faktora, prvo o dobi učenika, o njihovim ciljevima, a zatim o ličnosti nastavnika. Osim toga, je li tečaj za manju ili veću djecu, je li učenicima cilj čitanje i proučavanje književnosti ili im je cilj da uspostave poslovne veze; je li nastavnik po naravi pedantan, minuciozan, vrlo metodičan ili, naprotiv, otvorena osoba. Sve je to vrlo važno. Ako je nastavnik vrlo metodičan, precizna osoba, ne možete od njega očekivati da će ući u razred i voditi lijep, slobodan sat. Godinama promatram nastavnike raznih naravi kako drže nastavu. Mislim da učenici reaguju na tip nastavnikove ličnosti, i isto tako smatram da mnoge metode ignoriraju činjenicu da svi nastavnici nisu iste naravi. Ličnost nije prenosiva na drugoga. Ono što se može prenijeti jest možda slijed aktivnosti, sugeriranje raznih aktivnosti od kojih nastavnik može odabrati što želi, ali ne možete prenijeti metodu koja je usko vezana za ličnost nastavnika.

Na početnoj razini sve se može naučiti dok su učenici puni entuzijazma. No, stvarni problemi nastupaju u drugoj ili trećoj godini. I tada ćete otkriti kako je mnogo više metoda koje govore o tome što učiniti u početnim tjednima, ali vam ne kazuju što raditi u drugoj, trećoj i četvrtoj godini. Nastavnik mora odabrati metodu koja uspješno vodi do cilja, koja pridonosi tome da sat bude uzbudljiv i raznolik, koja omogućuje učeniku da sudjeluje u potpunosti i da upotrebljava jezik koliko god je to moguće. Imate velik izbor tehnika. Zato smatram da iz različitih pristupa možemo mnogo toga izvući. Ako pitate koji je moj stvarni pristup — to je neka vrst modificirane direktne metode, drugim riječima, treba jezik upotrebljavati što je moguće više. Nemojte se u razredu plašiti toga da upotrijebite materinski jezik za neko brzo gramatičko objašnjenje. Ali pobrinite se da učenici što više govore stranim jezikom u raznim aktivnostima. Uostalom, to nije ništa novo, i pokazalo se kao dobro u mnogim zemljama.

8. pitanje: Smatrate li da su pojedini pristupi naročito pogodni za određenu dob učenika?

Odgovor: Da, mislim da djeca vole oponašati, vole mimiku, vole stvari koje se ponavljaju — i njihov jezik je takav, poput dječjih pjesmica brojalica. Mala djeca će vas tražiti da im ponavljate stvari, da neku priču čitate opet i opet. Mala djeca nemaju ništa protiv toga da im se stalno nešto ponavlja, da glume u dijalozima, da istu scenu glume desetak puta. Odrasli obično pitaju: »Dobro, to razumijem. Što ćemo sada raditi?« Izgleda da oni imaju potrebu da razumiju ono što rade. Odrasli, osim toga, uživaju u pokušajima da upotrijebe jezik u novim situacijama. Zato pretpostavljam da za odrasle trebaju neki strukturalni pristup gramatici, što vjerojatno nije potrebno u mlađoj dobi; ipak, na svakoj dobnoj razini trebaju što je moguće više aktivnosti u kojima se upotrebljava strani jezik.

9. pitanje: Spomenuli ste napredni stupanj (na kojem ja predajem) kao najteži. Bila bih Vam zahvalna kad biste nam dali neki savjet kako da radimo na tom stupnju.

Odgovor: Pa, mislim da je za napredni stupanj najmanje produktivno dati još jedan pregled gramatike. Mislim da je njima potreban pregled gramatike, ali dajte im jedan propisni pregled. Na tom stupnju učenici zapravo pokušavaju upotrijebiti gramatiku i naučit će je i razumjeti bolje budu li je pokušavali upotrijebiti; isto tako budu li pokušavali da se njome koriste, otkrit će da se ne koriste točno. Tada će ih još više zanimati da se vrate unatrag i otkriju koje sve greške čine.

10. pitanje: Mislite li da učenike moramo ispravljati kad prave greške?

Odgovor: Mislim da su potrebne vježbe točnosti i tečnosti. Kad radimo gramatički tip vježbi, trebamo ispravljati. Kad radimo vježbe tečnog izražavanja, kad dobivamo ljude da pokušavaju izraziti svoje misli na stranom jeziku, morali bismo veoma paziti na to da ih ne ispravljamo dok govore. Najbolji način da se riješi problem pogrešaka jest da se zabilježe sve dosljedne greške. Moramo upamtiti ovo: kad netko pokušava sabrati svoje ideje, formulirati ih na određeni način, vrlo ga često ispravljamo. Dok govorimo, griješimo, zatim se vraćamo i ispravljamo se. Vrlo često ne dajemo učenicima vremena da isprave svoje greške. Stalno upadamo, a to je jedna od nastavnikovih slabosti.

11. pitanje: Koji je danas novi trend u nastavi stranih jezika u SAD?

Odgovor: Pa znate, uvijek su potrebni novi trendovi. Pretpostavljam da je najnoviji trend u posljednjih nekoliko godina bilo naglašavanje potrebe da se ljudima da mnogo prilika za stvarnu komunikacijsku aktivnost u razredu. U prošlosti je često bilo tako da je trebalo mnogo toga ispredavati, a za komunikacijske aktivnosti preostalo bi svega pet minuta. Za razliku od toga, najmoderniji je trend da se što više učenja izbaci iz razreda, a da se što više vremena provede u komunikacijskim aktivnostima.

Individualizacija je bila vrlo važna u SAD početkom sedamdesetih godina i naglašavala se jednako mnogo kao i samostalno učenje. Mislim da su oni dali vrlo važan prilog. Kad kažemo da učenici moraju naučiti gramatiku izvan razreda, a razredom se koristiti za komunikacijske aktivnosti, to je djelomično izvedeno iz individualizacije. Postižemo to da učenici sami obrađuju one stvari koje mogu naučiti jer, konačno, učenje jezika je individualno. Tada komunikacija mora biti stvar grupe.

Razlog zbog kojeg je individualno i samostalno učenje postalo manje popularno u SAD jest to što je vrlo teško organizirati takvo učenje ako postoje velike grupe od 30 ili 40 učenika, što nastavnik postaje neka vrst činovnika koji neprestano bilježi koje su testove učenici riješili, koje će vježbe obrađivati itd. To baš i nije neka profesionalna aktivnost i nastavnik može učiniti mnogo više pomažući učenicima.

12. pitanje: Može li se ipak individualizacija primijeniti na razred od 30 učenika? Kako? Što treba učiniti?

Odgovor: Pa, ja sam napisala članak pod naslovom »Individualizacija poduke i kooperativno učenje« i u tom članku koji se nalazi u mojoj knjizi »Speaking

in *Many Tongues*« (Govoriti mnogo jezika) iznijela sam tvrdnju da je ono što trebamo u nastavi stranih jezika ne toliko individualizacija poduke, već kooperativno učenje, a to nas vodi do grupnog rada. Drugim riječima, toliko je toga u jeziku što predstavlja komunikaciju. Ako zatvorite učenike da sami rade s vrpcama i knjigama, oni još uvijek neće naučiti da komuniciraju. Oni rade gramatiku, ali to je druga aktivnost. Smatram da je za razvoj komunikacije, naročito na naprednom stupnju, velika prednost grupni rad (razbijanje razreda u grupe od 5 ili 6 učenika). No, grupni rad mora biti dobro strukturiran, tako da nastavnik dade učenicima zanimljive teme za diskusiju. To može biti oponašanje u kojem trebaju zamisliti da se nalaze u određenoj situaciji, moraju igrati razne uloge, moraju diskutirati o različitim problemima, doći do određenih odluka. Ili, nastavnik može učenicima postaviti kontroverzna pitanja o nekim literarnim djelima koja su čitali, tražeći od njih da zamisle da su jedan od likova iz knjige i da zatim raspravljaju s drugim likovima. Ima mnogo načina koje možemo primijeniti. Dok učenici rade, nastavnik neprimjetno šeta naokolo od grupe do grupe te sluša i pomaže kad učenici zapnu. Čini mi se da je ideja u tome da ljudi mogu pomoći jedni drugima u učenju ako dijele misli, učenici mogu naučiti i od učenika i od nastavnika.

13. pitanje: Je li bolje raditi s heterogenim ili homogenim grupama?

Odgovor: Znae, to je u SAD gotovo pitanje etike — tamo se veoma naglašava kako su svi jednaki i općenito se smatra vrlo diskriminirajućim kad se odabiru ljudi određenog nivoa da zajedno rade. Ovisi o tome kako je škola organizirana. Ako škola ima razrede koji su donekle homogeni, možete dozvoliti učenicima da oforme vlastite grupe — na bazi prijateljstva. Slabiji učenici neće imati ništa protiv da govore pred svojim prijateljima, ali i te kako će im biti neugodno da govore pred onima koji ih ne vole i koji ih nastoje potcijeniti. To ovisi o nastavniku koji poznaje razred, koji će dozvoliti da odabiru, ali koji će prethodno malo sortirati na vrlo neupadljiv način.

Ako pak imate previše izmiješane grupe, tada sposobni govore cijelo vrijeme. Tako se drugi osjećaju inferiornima i skloni su tome da ništa ne govore jer se boje da će učiniti neku grešku.

14. pitanje: Koja je važnost ne-verbalnog aspekta komunikacije? Da li bi trebalo i taj aspekt uključiti u nastavu? Kako?

Odgovor: Smatram da je jedan od zadataka nastavnika jezika da podučava ljude o jeziku. Učenici nisu svjesni svoga vlastitog jezika, nisu svjesni načina na koji ne-verbalno komuniciraju. Mislim da bi naš sat jezika trebao da ih učini osjetljivima na sve moguće aspekte komunikacije. Tako, dok podučavamo učenike o ne-verbalnoj komunikaciji i razlikama u ne-verbalnoj komunikaciji među jezicima, činimo ih osjetljivima na ono što se događa u njihovu vlastitom jeziku. Problem je u tome što ih vrlo teško možemo naučiti geste, izraze lica itd., osim u vrlo stereotipnom obliku. Podučavanje gesta pomalo je umjetno. No, najbolji način za učenje ne-verbalnog ponašanja je upotreba filmova i videovrpca, gdje ljudi mogu vidjeti pripadnike druge kulture u interakciji, mogu promatrati što rade. Mogu komentirati, postavljati pitanja o značenju onog što su vidjeli i mogu razmišljati o odnosu prema svom vlastitom ne-verbalnom ponašanju i naučiti mnogo o tome što izražavamo ne-verbalno. Tako je upotreba videovrpca i filmova vrlo važna jer učenici mogu vidjeti kakvi su ljudi drugih kultura, kako se ponašaju, komuniciraju; mogu čuti nivo njihovih glasova itd.

15. pitanje: Da li da podučavamo razne dijalekte (varijante) jezika ili samo jedan standardni jezik?

Odgovor: Mislim da većina stranaca na kraju nauči standardni engleski, i čini mi se da netko zaista mora biti vrlo napredan da bi mogao prepoznati varijante engleskog, osim kad su vrlo uočljive. Zato mislim da je sa stajališta slušanja važno da učenici nauče razumijevati različite varijante. Na primjer, osoba koja je naučila britanski engleski može razumjeti samo Engleza, ali ne može razumjeti Amerikanca, i to je hendikep. Budući da sam ja Australijanka, rekla bih da bi trebali također razumjeti i Australijance i Kanadane, pa čak i ljude iz drugih dijelova engleskoga govornog područja. To se može postići tako da se snime dijalozi s ljudima raznih jezičnih varijanti, pa ćete imati snimljen dijalog s Amerikancima, čak i s Australijancima. Na taj način učenici će se naviknuti da slušaju druge varijante i zatim će ih, mislim, moći i reproducirati.

16. pitanje: Čitala sam Vaš članak o *normalnoj upotrebi jezika i prirodnoj upotrebi jezika*. Možete li nam reći koja je razlika između tih dviju upotreba?

Odgovor: Taj članak o funkcijama djeteta temelji se na Hallidayevu članku u kojem je on otkrio da dijete upotrebljava jezik u regulatorne svrhe. Jednostavno mi se čini da ovdje imamo distinkciju između normalne upotrebe jezika, kao što je postavljanje pitanja, davanje izjava, stvaranje pretpostavki, i svih tih funkcija jezika. To su stvari koje se normalno uče u razredu jer svaki učenik mora biti sposoban da upotrebljava jezik u skladu s njegovim funkcijama. No, kad govorimo o *prirodnoj upotrebi jezika*, mislimo na nešto sasvim drugo, mislimo na ljude koji komuniciraju jedni s drugima na sasvim prirodan način. U mnogim razredima učenici ne mogu komunicirati prirodno jer je nastavnik autoritativan i pazi da učenik ne izađe iz konvencionalnih okvira. Ako želimo prirodnu upotrebu jezika u razredu, nastavnik mora prema učenicima imati vrlo prirodan odnos, tako da oni zaista mogu reći sve što misle i reagirati točno onako kako bi to prirodno činili. To, međutim, znači za mnoge nastavnike potpunu promjenu stava prema razredu. Često se događa da nastavnik kaže: »Hajde da prirodno razgovaramo« i učenici počinju prirodno govoriti. Zatim učenici kažu nešto što se nastavniku ne sviđa i on odmah postaje autoritativan i kaže: »Ne govori sa mnom na ovaj način!« To uništava svaku prirodnu upotrebu jezika. Kad prirodna upotreba jezika prevagne, učenici razgovaraju međusobno, razgovaraju sa svojim nastavnikom. To je najbolji tip grupnog rada, komunikacijske aktivnosti u razredu. No, da bi se takav rad dopustio, da bi se takav rad ohrabrio, nastavnik mora prema učenicima imati odnos pun razumijevanja i vrlo relaksiranu atmosferu u razredu.

17. pitanje: Čula sam o Vašem naprednom tečaju koji nazivate *oral survival course*, a koji je vrlo zanimljiv. Kakvo je Vaše iskustvo u vezi s efikasnošću toga tečaja?

Odgovor: Naš *oral survival course* namijenjen je kasnijem srednjem stupnju. Što radimo — uzimamo studente na sveučilištu koji su studirali, recimo, francuski, ili španjolski nekoliko godina, ali koji kažu: »Učio sam francuski pet godina, a ne znam reći ni riječi.« Zatim odlučimo da ćemo tokom jednog

semestra taj jezik aktivirati. Kad studenti dođu, objasnimo im da od njih ne očekujemo da budu sposobni za komunikaciju. No, za vrijeme jednog semestra, s pet dana na tjedan nastave od kojih je jedan tzv. *jezični stol* (language table), kad studenti zajedno jedu i brbljaju o temama koje ih sve zanimaju, uspijevamo razviti brojne aktivnosti koje studente potiču da međusobno slobodno razgovaraju na stranom jeziku. Tako je to, kako ja to zovem, strukturirana i nestrukturirana nastava. Drugim riječima, aktivnosti izgledaju kao da su slobodne, ali ih nastavnik prethodno pažljivo strukturira. S druge strane, nastavnik mijenja aktivnosti prema raspoloženju u razredu. Tako će, na primjer, izvesti nekoliko igrokaza, glumeći situacije koje im se predlože, zatim će biti nekoliko diskusija o kontroverznim temama ili temama vezanim za kulturu, pa će onda doći na red druge aktivnosti vezane za njihove prijedloge o tome što bi radili da se nalaze u zemlji čiji jezik uče. Cijeli je tečaj zasnovan na ideji da bi, kad bi se helikopterom spustili u zemlju u kojoj se govori tim jezikom, mogli svojim poznavanjem jezika preživjeti. Iznenadujuće je kakav su golem napredak studenti u stanju napraviti za jedan semestar kad im čitava atmosfera u razredu dopušta da govore bez obzira na to čine li greške ili ne. Imaju priručnu gramatiku, pa ako dosljedno rade određene greške, nastavnik može reći: »Pogledajte na str. 33. i 39. priručne gramatike i proučite taj aspekt.« Direktno podučavanje gramatike, poput onog u običnim tečajevima, ne postoji.

18. *pitanje*: Naša je škola centar za jezike (nivo srednje škole). U posljednjoj fazi imamo dva nastavna programa: jedan je namijenjen potrebama učenika koji namjeravaju nastaviti studij jezika na akademskom nivou, a drugi je namijenjen onima koji će nakon srednje škole pokušati naći sekretarski posao ili nastaviti studij na polju ekonomije i sl. Koji biste pristup odabrali i koju vrst nastave namijenili potrebama:
- a) prve grupe,
  - b) druge grupe?

Odgovor: Morala bih u stvari mnogo jasnije razumjeti situaciju: da li oni studenti koji će dalje studirati namjeravaju upisati studij na odsjeku koji se prvenstveno bavi literaturom ili je studij koncipiran mnogo šire? Jer, na mnogim sveučilištima u svijetu jezični odsjeci su zapravo literarni odsjeci i ideja je u tome da se studentima sugeriraju literarna djela koja trebaju pročitati i o kojima će pisati i diskutirati.

Rezultat je vrlo često taj da studenti mnogo vremena potroše na književnu kritiku. Dobro, mislim, ako namjeravaju studirati književnost, čitati iz užitka i diskutirati o raznim idejama — to je u redu. Ali istovremeno moraju nastaviti s nekim komunikacijskim aktivnostima jer ima mnogo studenata koji ustanove da nakon što su u početku učenja stranog jezika postizali vrlo dobre rezultate u tečnom izražavanju, sada, kad prelaze na ovaj tip studija, gube tu sposobnost jer nemaju dovoljno prilike da komuniciraju i raspravljaju o nekim temama o kojima bi zaista mogli slobodno govoriti.

Rekla bih da na akademskom nivou pokušavamo studentima dati savršenstvo u govoru, čitanju, pisanju itd., pokušavamo izbaciti neke netočnosti i fosilizacije i razviti dosta samopouzdanja, tako da oni zaista osjete da imaju kontrolu nad jezikom.

Za one koji će se baviti ekonomijom ili sličnim aktivnosti moraju biti usmjerene na tipove stvari koje će stvarno i raditi kad završe školovanje. Nema koristi od toga da ih naučimo da dobro pišu ako neće morati pisati na stranom jeziku. Ako budu morali odgovarati na telefonske pozive ili upotrebljavati diktafon, diskutirati s poslovnim ljudima, to je u redu. Ako budu morali pisati po diktatu na stranom jeziku i sastavljati pisma svojim direktorima i pretpostavljenima, tada im je, dakako, potrebno mnogo više vježbi iz pisanja. Ali u većini poslovnih firmi danas se mnogo više razgovara telefonski, te će im više trebati usmena komunikacija, a manje pisanje pisama koja se ionako mogu obično svesti na određene formule i danas čak proizvesti nekim *procesom* — stavite pismo u stroj, pritisnete dugme i pismo ispadne. Sve više i više poslova koje su nekad obavljale sekretarice danas rade strojevi. I opet, naglasak na komunikaciji je standardan. Ipak, mislim da je studentima veoma potrebna vještina pažljivog slušanja, a to se često zanemaruje.

19. *pitanje*: Smatrate li da bi se učenici trebali koristiti i jezičnim laboratorijima?

Odgovor: Da, mislim da je to vrlo bitno jer im jezični laboratoriji omogućuju da vježbaju slušanje stranog jezika s mnogo različitih tipova glasova i mnogo različitih varijanti jezika, što sve može razviti vrlo dobru sposobnost u slušanju, a to se, kao što sam rekla, veoma zanemaruje.

20. *pitanje*: Poznato nam je da je danas, u našem modernom društvu, nastava stranih jezika mnogo teža nego što je bila nekad. Kako bi nastavnici morali usmjeravati svoju izobrazbu i razvoj ako žele udovoljiti tim potrebama?

Odgovor: Pa, mislim da je za same nastavnike bitno da tečno govore stranim jezikom. Nekad smo često imali nastavnike koji nisu bili vrlo vješti u slušanju i komunikaciji i zbog toga su bili skloni tome da u prvi plan stave knjigu, rad s knjigom, pisanje i učenje gramatike jer su u tome bili mnogo sigurniji. Knjiga je često imala ključ za rješenja pa su tako imali i odgovore. No, često su bili vrlo nesigurni kad je trebalo održati sat usmene komunikacije. Zato izobrazbu nastavnika moramo usmjeriti tako da svi koji predaju strani jezik budu sposobni da njime barataju vrlo slobodno sa stajališta usmene komunikacije.

21. *pitanje*: Na kraju, budući da imate tako bogato iskustvo u nastavi i učenju stranih jezika, biste li jugoslavenskim nastavnicima mogli dati kakav optimistički savjet ili bar nekoliko vrijednih sugestija za budućnost?

Odgovor: Čvrsto vjerujem u učenje jezika i mislim da moderan svijet, današnji svijet, razvija dvije tendencije: jedna od njih je tendencija prema uzajamnoj ovisnosti na svjetskom nivou, tako da ljudi iz raznih zemalja postaju međusobno ovisni i zbog toga moraju biti sposobni da slobodno komuniciraju jedni s drugima. I drugo, istovremeno postoji tendencija da se ljudi povlače i kažu: »To je moja etnička grupa, to je moja jezična skupina, to je moja grupa«; ili govore: »To sam ja, respektirajte me.« Tako imate dvije tendencije: tendenciju prema uzajamnoj ovisnosti i tendenciju ka društvenom identitetu,

a te dvije tendencije vrlo se lako mogu sukobiti, pa sve više trebamo ljude iz raznih zemalja koji znaju govoriti više jezika, koji se mogu susretati s ljudima iz drugih zemalja i razumjeti se međusobno. Osim toga mislim da treba imati na umu činjenicu da, kad učimo neki strani jezik, ne učimo ga zato da bismo razgovarali s pripadnicima te jezične grupe. Učimo ga zato da bismo mogli razgovarati sa svim drugim ljudima širom svijeta koji su taj jezik učili kao svoj prvi strani jezik. Tako, ako učite engleski ili francuski ili njemački, ne govorite samo s Englezima, ili s Francuzima ili s Nijemcima, već i s Latino-amerikancima koji su učili francuski ili sa Šveđanima koji su učili njemački ili s Japancima koji znaju engleski. U međunarodnoj komunikaciji ti jezici predstavljaju ogroman most preko mnogih nacionalnosti, pa ćete tako imati Japanca koji može razgovarati s Indijcem, ili Indijca koji može razgovarati s Hrvatom, ili Hrvata koji može govoriti sa Šveđaninom, jer svi oni upotrebljavaju jezike koje su naučili kao strane jezike i tako komuniciraju jedni s drugima. Smatram da postoji velika potreba za komunikacijom. Pretpostavljam da ima mnogo važnih jezika te ne smijemo potcjenjivati nijedan jer ma koji od glavnih jezika u međunarodnoj komunikaciji naučite, naći ćete golem broj ljudi s kojima ćete moći razgovarati na tom jeziku. Zatim, postoji i potreba za učenjem manje poznatih jezika, tako da ljudi mogu posjećivati međunarodne organizacije u tim manjim zemljama i saobraćati ne s rafiniranim, internacionalno obrazovanim grupama, nego s običnim ljudima te zemlje kako bi ustanovili što oni zapravo misle. Smatram da smo to u prošlosti zapostavljali. Pa ipak, mislim da predstoji dobra budućnost za nastavu jezika. Još uvijek čvrsto vjerujem u to.

Zaključak: Zahvaljujem Vam, profesorice Rivers, na Vašoj ljubaznosti i utrošenom vremenu. Uvjeravam Vas da će moje kolege u Jugoslaviji s velikim entuzijazmom primiti Vaše vrijedne informacije i savjete i nadam se da ćemo se ponovo sresti.

Prof. Rivers: Da, i ja se nadam. Najsrdačnije pozdravljam i želim sve najbolje mojim prijateljima u Jugoslaviji koji mi se ponekad javljaju pismom ili me posjećuju.

Prevela:
Vesna Muhvić-Dimanovski